

L'archeologia subacquea in Ungheria

A magyarországi víz alatti régészet

L'Ungheria si trova nell' Europa Centrale, in un bacino circondato dai monti Carpazi e dalle Alpi. Il fattore determinante di quest'area è il Danubio. Gli altri fiumi (i più importanti sono il Tibisco, il Körös, il Maros, la Raba, la Drava e la Sava) sono suoi affluenti. Il Balaton è il solo lago di superficie ragguardevole.

In mancanza del mare l'archeologia subacquea ungherese si concentra sull' archeologia dei fiumi e dei laghi. In questo speciale ambiente l'immersione è differente da quella in mare. La visibilità è scarsa, la corrente è sempre forte, e quindi la ricerca e la documentazione sono difficili. Nel corso della ricerca preliminare si può applicare un sonar, oppure un radar sismico per

A víz alatti régészet a nagyközönség – sőt gyakran a szakmai közösség számára is – általában a tengeri régészetet jelenti. A szakterület kialakulásában és formálódásában a tengeri régészet játszotta a fő szerepet, ennek köszönhetően a tavi, és különösen a folyami régészet háttérbe szorult. Mivel Magyarországon csak az utóbbira van lehetőség, ezért a víz alatti régészet kibontakozása lassan és nehezen kezdődött.

A folyókban a látótávolság minimális, gyakran a 40-50 cm-t sem éri el a lebegő üledéknek és algáknak köszönhetően. A kutatást az erős sodrás is tovább nehezíti. A mostoha körülményeknek köszönhetően felértékelődik a műszeres felderítés (radar, szonár)

ottenere un' immagine del fondo. Naturalmente l'immersione è sempre necessaria per controllare i risultati della ricerca strumentale. L'immersione in ambiente fluviale è un po' differente rispetto a quella in mare: si devono usare un cavo di sicurezza tra il sub e la superficie (una barca), nonché un grande peso in piombo per evitare i problemi causati dalla corrente. Nel corso dello scavo viene piantata sul sito una *grilla* allo scopo di aiutare l'orientamento e la documentazione, similmente alle operazioni in mare.

La prima ricerca subacquea in Ungheria fu organizzata tra il 1986 e il 1994 a Bölcse (nella provincia di Tolna, a Sud di Budapest), nel Danubio, e condotta da A. Gaál e G. Szabó. Lo scavo ha portato alla luce una fortezza portuale romana immersa nel fiume, e sono stati ritrovati degli altari romani riutilizzati nella costruzione. Nel 1991 ha iniziato ad operare la Divisione di Archeologia Subacquea dell'Associazione Ungherese di Archeologia e Storia dell'Arte, che ha dato vita alla cooperazione tra i sub e gli archeologi. L'Ufficio Nazionale del Patrimonio Culturale (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal) a partire dal 2002 ha avviato un programma volto a raccogliere informazioni topografiche per creare un database, ossia la carta archeologica dei siti subacquei.

Il programma *European Fluvial Heritage* (Patrimonio Fluviale d'Europa) era un progetto di cooperazione *Cultura 2000* tra Ungheria, Francia e Slovenia per trasferire i metodi di ricerca utilizzati in ambiente fluviale e far circolare le informazioni concernenti l'archeologia dei fiumi. Nel quadro di questo programma nel 2004 abbiamo scavato un sito (probabilmente una fortificazione dell'epoca Ottomana) nel Danubio, a Kunsziget (vicino a Győr).

Le recenti scoperte testimoniano che le acque d'Ungheria sono ricche di un patrimonio sommerso. Le carte del settecento-ottocento raffigurano mulini d'acqua, ponti, traghetti, porti. A Budapest (*Aquincum* romana), nel centro della città di fronte al palazzo di Adriano (governatore della provincia dello Pannonia Inferiore) abbiamo rinvenuto costruzioni in legno – i resti del porto Danubiano. Nel centro storico di Győr (nella provincia di Győr, nell'Ungheria nord-occidentale), nel Danubio e nella Rába, sono stati ritrovati resti del muro di fortificazione, costruzioni in legno e madieri e fasciame di barche. I relitti trovati a Szeged, Mezős, Pilismarót, Dömös, Madocsa, Dunapataj, Barcs, Drávatamási sono testimonianze dell'antica tradizione navale di questa parte di Europa.

Attila Tóth

szerepe, mivel a felderítés és dokumentálás különösen nehéz. Az új technológiák ellenére a víz alatti kutatás legfontosabb eleme továbbra is a búvárrégészek személyes jelenléte a lelőhelyen, vagyis a merülés. A folyami körülmények között a felderítő búvár nagy tömegű ólommal súlyozza ki magát, megakadályozandó az elsodródást. A búvárt gyakran biztosítókötél, és időnként telefonos kapcsolat köti össze a felszínnel. Az ásatáson 2x2 méteres négyzettháló mérünk ki a feltárandó felületre, ezzel könnyítve meg a tájékozódást és a régészeti jelenségek dokumentálását, a felszínrajzok elkészítését.

Az első magyarországi víz alatti régészeti kutatóprogram Bölcskénél 1986 és 1994 között egy római kori kikötőerdőnél a Duna medrében Gaál Attila és Szabó Géza vezetésével zajlott. A feltárás során számos feliratos oltárt is találtak, melyeket az erőd építésekor másodlagosan használtak fel. 1991-ben a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat keretein belül megalakult a Búvárrégészeti Szakosztály, melynek elsődleges feladata a régészek és a búvárok közötti kommunikáció kialakítása és fejlesztése. 2002 tavaszán a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elindította víz alatti régészeti programját, melynek fő célkitűzése a víz alatti lelőhelyek feltérképezése, nyilvántartásba vétele, így módon további védelmük biztosítása.

Az European Fluvial Heritage (Európa Folyami Öröksége) program az EU Kultúra 2000 pályázatának támogatásával, magyar vezetéssel, nemzetközi összefogással az európai folyami régészet eredményeinek megismertetésére, a módszerek egységesítésére és szakembercsere céljából jött létre. Magyarország mellett Franciaország és Szlovénia is részt vett a munkában. 2004 folyamán a Győr melletti Kunszigetnél a Mosoni-Duna medrében feltárásokat végeztünk egy török-kori kis erődítésnél.

Az új kutatások tükrében megállapítható, hogy a víz alatti régészeti örökségünk a vártnál is gazdagabb. A korai-újkor térképek és más ábrázolások is bemutatták ezt a sokrétű örökséget: a hajók mellett számos vízimalom, kikötő, rév, halászati építmény is található folyóinkban, tavainkban. Budapesten, a Hajógyári-szigetnél előkerültek Hadrianus palotájának fa kikötőmaradványai. Győrben a Rába és a Dráva belvárosi szakaszán is számos új lelőhelyet találtunk: erődítések alapfalait, cölöpöket és hajómaradványokat. Az utóbbi években Szegeden, Mezősénél, Pilismarótnál, Dömösön, Madocsánál, Dunapatajnál, Barcsnál és Drávatamásinál kerültek elő csónak és hajómaradványok. Ezek a leletek nem csak Magyarország számára fontosak, hanem Európa belső vízi közlekedésének szempontjából is kulcsfontosságúak.

Tóth Attila

The exhibition "Underwater archaeology in Hungary," which opened August 3 at the Italian Institute of Culture, offers a fascinating portrayal of archaeological research in Hungarian rivers and lakes. While searches in fluvial waters are particularly difficult, because of the current and poor visibility, the results obtained in Hungary thus far are encouraging. The very first initiative, in fact, launched in 1886, led to the discovery of a fortified port of the Roman Age. In 1991 the Hungarian Association of Archaeology and Art History opened a specific Division of Underwater Archaeology, and, since 2002, the Cultural Heritage Protection Office has operated a program aimed at mapping underwater archaeological sites.